

SCHIMBĂRI ÎN STRUCTURA SOCIALĂ A SOCIETĂȚII BASARABENE CONFORM „REGULAMENTULUI” DIN 29 APRILIE 1818

Valentin TOMULEȚ

Catedra Istorie Universală

In this paper, based on archival and published sources, the changes that occurred in social structure of Bessarabian society after the application in Bessarabia of the Regulation of 29th April 1818 are analyzed.

The author ascertains that in order to maintain its dominance in the newly annexed territory tsarism used the already known means of displacement of titular nation, largely applied at the national periphery of the Russian empire – the change of demographic structure by colonization of lands with foreigners – Russians, Ukrainians, Bulgarians, Gagauzians, Germans, Greeks, Armenians, Jews etc.; denationalization of Bessarabian Romanians – russification by education, state administration, the policy of dispersal of population; alienation of spiritual values of the nation and composing of a cosmopolite elite, based on a different system of values, heterogeneous for Romanian people etc.

The author demonstrates that a special role in accomplishing of social policy, which appeared quite pronounced right after the annexation, was played by the tsarism's attitude toward different social categories of the population, especially by support of laic and ecclesiastic proprietors, granting of land to Russian nobles, intense colonization of the territory etc., that eventually generated a catenation of protests and demands of peasants and townspeople against this regime.

As a result, the baleful consequences of social policy promoted by imperial administration manifested during the whole period of the Russian domination, and the outcomes caused by truncation of the Country and dismembering of the people are still felt even today.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, țarismul a început să traducă în viață în această provincie politica sa național-colonială. Ea și-a găsit expresie în primele documente oficiale adoptate de administrația imperială – în „Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia” din 29 aprilie 1818 și în Proiectul „Regulamentului agrar” din 1819.

Problema legată de politica socială, promovată de țarism în primele decenii după anexarea Basarabiei la Rusia, este tratată unilateral și tendențios în istoriografia modernă rusă și sovietică, atât din Federația Rusă, cât și din Republica Moldova. Majoritatea istoricilor urmăreau să demonstreze că administrația imperială a lichidat haosul și dezordinea care dominau în sistemul administrativ și că aceasta a creat condiții mai favorabile de viață pentru diferite categorii sociale [1].

În realitate, țarismul a căutat să întărească prin intermediul aparatului administrativ de stat orânduirea existentă, să-și consolideze sprijinul social de pe contul boierimii și al coloniștilor din regiune. Ca urmare, în primii ani de dominație, țarismul a continuat să păstreze, în interesele boierimii moldovenești, aceleași instituții administrative. Să constatăm. În perioada de dominație turco-fanariotă teritoriul Moldovei dintre Prut și Nistru era împărțit în trei părți: 1) raialele turcești, în care intrau cele mai importante, din punct de vedere strategic, cetăți – Hotin, Bender (Tighina), Akkerman (Cetatea Albă), Chilia, Ismail și teritoriile limitrofe. Ele erau administrate direct de reprezentanții Guvernului turc – paji; 2) partea de sud a Basarabiei, numită Bugeac [2], până în 1806 controlată de tătari, vasali ai Porții Otomane; 3) partea de centru și cea de nord ale Basarabiei, în care intrau ținuturile Orhei-Lăpușna, Soroca, Codru, Greceni, Hotârnicieni și partea răsăriteană a ținutului Iași – aflate sub administrația moldovenească [3].

Întreg teritoriul Basarabiei se împărțea în ținuturi în frunte cu ispravnici, care administrau ținutul cu ajutorul căpitanilor de târg, căpitanilor de mazili, vechililor, ocolășilor, dvorenilor ș.a. Conform Regulamentului privind constituirea administrației provizorii a Basarabiei din 23 iulie 1812, în Basarabia existau 9 ținuturi – Hotin, Soroca, Orhei, Iași (Fălești), Bender, Hotârnicieni (desființat în 1816), Codru, Greceni, Tomarova (Ismail), județe ce au existat și până la 1812.

Unul dintre principalele acte legislative, adoptate de administrația imperială rusă în 1818 – „Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia” – urmărea scopul consolidării regimului existent. La 29 aprilie 1818, Alexandru I indica direct în scrisoarea adresată rezidentului plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev, în legătură cu adoptarea Regulamentului din 1818, că guvernul va păstra în provincie componența națională și va asigura un mod deosebit de administrare a acesteia [4].

Însă Regulamentul acorda drepturi exclusive doar boierilor moldoveni (și privilegiile coloniștilor străini), în pofida faptului că împăratul scria că de drepturi largi va beneficia nu doar această stare socială [5].

Pentru a înțelege caracterul și particularitățile sistemului administrativ al Basarabiei și schimbărilor care au intervenit în structura socială, să facem o caracteristică succintă a „Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia” din 29 aprilie 1818. Conform noului Regulament, Basarabia era împărțită în șase ținuturi: Hotin, Iași, Orhei, Bender, Akkerman și Ismail. Administrația ținutală era concentrată în orașele Hotin, Bălți, Chișinău, Bender, Akkerman și Ismail [6]. Concomitent, erau stabilite și noile hotare administrative ale ținuturilor.

Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818 reflecta și politica socială a țarismului față de stările sociale existente în regiune.

Conform stratificării sociale, în Basarabia se stabileau următoarele categorii sociale: *clerul, dvorenimea, boiernașii, mazilii, ruptașii, negustorii și mica burghezie, țăranii sau coloniștii agricoli, țiganii* (care aparțineau statului și moșierilor) și *evreii* [7]. În așa fel, majoritatea categoriilor privilegiate ale boierilor au fost suprimate, iar această stare socială a fost egalată în drepturi cu *dvorenimea* din guberniile interne ruse și integrată în ea.

În condițiile în care societatea rusă era în pragul marilor transformări, legate de modernizarea și raționalizarea relațiilor sociale, chemate de descompunerea sistemului vechi, administrația imperială urmărea să creeze în Basarabia o puternică și fidelă bază socială pe care aveau să o constituie *boierii* moldoveni. Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818, „...*dvorenilor* (boierilor – *V.T.*) li se acordă în egală măsură drepturile și privilegiile ce le sunt acordate nobilimii ruse, cu păstrarea concomitentă a privilegiilor vechi moldovenești. Drepturile personale ale *dvorenimii* din regiunea Basarabia, în aceleași rând proprietatea mobilă și cea imobiliară, cât și țiganii se confirmă a fi proprietatea lor pe veci, în baza hrisoavelor și documentelor, precum și a legilor ce confirmă această proprietate” [8].

Confirmând drepturile și privilegiile de odinioară ale boierilor, administrația imperială s-a străduit să-i atragă de partea sa împărțindu-le pământuri și acordându-le diferite privilegii. Țarismul a contat și pe *dvorenimea* rusă care a primit pământuri în Basarabia. Doar, conform deciziilor din 18 iunie, 16 octombrie, 12 și 21 decembrie 1823; 1, 7, 8, 9 februarie 1824, 36 mari demnitari de stat ruși și unii boieri moldoveni au primit din contul pământurilor libere de stat 172.122 desetine de pământ, dintre care – 98.196 desetine 1.618 sajine în ținutul Akkerman și 73.926 desetine 490 sajine în ținutul Bender [9]. Numai 22 de ofițeri din armata rusă au primit în aceste două ținuturi 46.926 desetine 490 sajine de pământ, dintre care generalii Kornilovici, Râleev, Sobaneev, Hapov, Sibirski – 27.500 desetine [10]. Mulți militari care au primit pământ în ținuturile Bender și Akkerman erau ofițeri în armata a 2-a cantonată în Basarabia.

Totuși, cele mai imense suprafețe de pământ le-au primit marii demnitari de stat ruși și familia imperială. Spre exemplu, ministrul de finanțe, reacționarul E.F. Kankrin, a primit în Basarabia 30.000 desetine de pământ [11], contele Benkendorf – 28.000, contele Nesselrode – 10.000 [12], generalul Saburov – 10.000 desetine și mulți alții, depășind mia [13].

Conform deciziei imperiale din 18 iunie 1823, impunătoare proprietăți funciare au primit unii funcționari ruși și boieri basarabeni: funcționarul de clasa a VI-a Mazarovici – 3.000 desetine, guvernatorul civil al Basarabiei Catacazi – 6.000, funcționarul de clasa a V-a Kurik – 5.000, colonelul Kornilovici (după ce va termina hotărnicia teritoriilor de sud ale Basarabiei) – 6.000, Varlaam – 6.000, Caliarhi – 6.000, contesa Edling (Roxanda Sturdza, fiica lui Scarlat Sturdza [14]) – 10.000, văduva vistiernicului Văcărescu și Ralu Caliarhi – câte un lot care urma să le aducă un venit de 1.500 de ruble argint anual, iar Mavrogheni – un lot care îi va aduce un venit anual de 1.000 ruble argint [15].

Dintre boierii moldoveni de un mare sprijin din partea administrației țariste s-a bucurat familia Moruzi. După cum se menționează în hotărârea privind înproprietărirea cu pământ a familiei nominalizate, această grijă a guvernului se datora nu numai stimei din partea guvernului față de dragomanul Porții Otomane, cneazul Dimitrie Moruzi, dar și „...devotamentului acestuia față de Rusia, moștenit de urmașii și rudele sale” [16]. În baza dispoziției imperiale din 12 decembrie 1823, 7 membri ai familiei Moruzi (principesa Eufrosinia Moruzi, născută Suțu, cneazul Dimitrie Moruzi, principesa Ralu Moruzi, născută Mavrocordat, colonelul Dobrânț, principesa Maria Suțu, dna Plaghino, născută Suțu, și principesa Roxanda Moruzi) au primit 32.000 desetine de pământ – 17.000 desetine în ținutul Bender și 15.000 desetine în ținutul Akkerman [17].

Conform datelor lui A.Kornilovici, numai în anii '20 ai sec. al XIX-lea în ținuturile de sud ale Basarabiei au fost dăruite acestei stări sociale 173.012 desetine de pământ, iar 117.201 desetine au fost ocupate în mod arbitrar de către moșieri [18]. Dar afirmația lui A.Kornilovici privind ocuparea arbitrară a teritoriilor de către boierii moldoveni nu corespunde realității. Istoricul Dinu Poștarencu dovedește că „...trimisul împăratului, colonelul Kornilovici, a inclus în componența Basarabiei propriu-zise (Bugeacului), adică a teritoriului stăpânit de turci și tătari până la declanșarea războiului ruso-turc din 1806-1812, și fâșia «celor 2 ceasuri», care... se afla sub jurisdicția Moldovei și unde boierii, în conformitate cu hrisoavele domnești, posedau latifundii întinse [19]. Ca rezultat, boierii au fost nevoiți să se judece, timp de mai mulți ani, cu autoritățile țariste pentru a-și reconfirma dreptul la proprietățile funciare deținute.

O altă stare socială, care a intrat în categoria clasei dominante a Basarabiei, era *clerul*, care constituia sprijinul social al statului – al sistemului autocrat rus.

În nici una din guberniile interne ruse nu erau atâtea mănăstiri, biserici și preoți ca în Basarabia. Proprietatea de pământ mănăstirească ocupa un loc important în cadrul proprietății funciare din Basarabia. Astfel, 58 de mănăstiri și schituri dețineau în proprietate 319 moșii (în izvor – ocini) [20]. Prin ucuzul Sfântului Sinod din 26 martie 1808, preoțimea din Basarabia a fost scutită de plata impozitelor și prestațiilor [21]. Toate acestea confirmă că preoțimea aparținea clasei dominante. Clerul împreună cu boierimea urma să promoveze în viața social-economică din Basarabia politica dictată de administrația imperială.

Din categoria stărilor sociale privilegiate făceau parte *boiernașii*, *mazilii* și *ruptașii* [22] care, conform provenienței, nu erau de origine boierească, dar se aflau în serviciu la domnitorii Moldovei. Nu urmărim în acest studiu scopul de a determina proveniența acestor categorii sociale, vom face doar o caracteristică succintă a lor, pentru a înțelege mai profund caracterul cerințelor și revindicărilor țărănești în primele decenii ale sec. al XIX-lea în Basarabia. Mai ales ținând cont de faptul că numărul boiernașilor, mazililor și al ruptașilor nu era prea mare. Conform datelor din 1828, ei alcătuiau în total în Basarabia 3.464 familii, inclusiv: 2.078 familii în ținutul Orhei, 965 – în ținutul Iași, 222 – în ținutul Hotin, 164 – în ținutul Bender, 26 – în ținutul Ismail și 9 familii în ținutul Akkerman [23].

Boiernașii constituiau categoria cea mai de jos a boierimii. Ei s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți, fie prin ascensiunea unor moșneni înstăriți care ajungeau să capete o slujbă sau o mică dregătorie – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari [24].

După anexarea Basarabiei la Rusia, administrația imperială i-a egalat pe boiernași în drepturi cu dvorenii ruși, acordându-le diferite privilegii. În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818 se menționa că „sub denumirea de boiernași se subînțelege nu clasa de proveniență nobiliară și care nu a ajuns la ranguri boierești mari, dar cei care au obținut funcții până la vel-șătrar. Ei vor beneficia de drepturi de noblețe personale” [25]. Însă, această categorie socială ce beneficia de privilegii era neînsemnată.

Boiernașilor li se acorda dreptul de a se angaja la serviciu în instituțiile de stat; erau scutiți de pedeapsa corporală și eliberați de plata impozitelor și îndeplinirea prestațiilor [26]; aveau dreptul să dispună de proprietate privată și chiar de țigani șerbi, iar ulterior – și de proprietăți funciare.

Mazilii ocupau în categoria stărilor privilegiate locul al treilea. În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818 se menționa că „... mazilii fac parte din starea socială privilegiată, păstrează pe veci dreptul ereditar și privilegiile moștenite de la domnitorii Moldovei” [27].

Mazilii proveneau din familii vechi moldovenești boierești, care pe parcurs s-au ruinat și și-au pierdut autoritatea de altădată. În pofida acestui fapt, ei au moștenit totuși unele privilegii. În Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818 se menționa că „...ei și neamul lor nu pot fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească, ...vor plăti în vistieria statului impozitul denumit *dajdia* [28] și vor îndeplini prestațiile locale conform obiceiului moldovenesc, ...vor vărsa în vistieria statului *goștina* [29], *vădrăritul* [30] și *pogonăritul* [31] la rând cu poporul simplu. Cât privește încasarea *desetinei* [32], mazilii urmau să beneficieze de privilegiile de care se bucură potrivit categoriei sociale din care fac parte” [33].

În Basarabia mazilii erau de două categorii: mazilii care au primit pământ de la stat (aceștia au intrat în categoria țăranilor de stat) și mazilii care trăiau pe pământurile moșierești [34].

Dar, sub aspect economic și juridic, mazilii puțin se deosebeau de țărani. Majoritatea mazililor aveau puțin pământ. Ei trăiau, cum am menționat deja, pe pământurile statului și cele moșierești. Izvoarele confirmă că mazilii trăiau în mare parte pe pământuri moșierești și în orașe. Potrivit datelor ce vizează anul 1828, dintre cele 2.405 familii de mazili 53 familii trăiau pe pământurile statului, iar 2.352 familii – pe pământurile posesionare și în orașe [35].

Despre situația economică a mazililor putem judeca după distribuirea impozitelor la care era impusă această categorie socială. Până la adoptarea Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, mazilii plăteau impozite și îndeplineau diferite prestații locale la rând cu țăranii. După adoptarea Regulamentului, Consiliul Suprem al Basarabiei, în ședința consultativă din 18 aprilie 1819, a decis ca „...mazilii și ruptașii să nu fie impuși birului, dar să achite numai dajdia în baza privilegiilor ce le-au fost acordate pe timpuri de guvernul moldovenesc” [36]. În 1820, rezidentul plenipotențiar al Basarabiei A.N. Bahmetev a confirmat distribuirea impozitelor pentru mazili, ruptași și țăranii birnici. Conform acestei dispoziții, mazilii urmau să plătească 14 lei pentru fiecare familie și în ruble asignații câte 0,21 kop. [37] Prestațiile diferitelor categorii de mazili pentru anii 1826-1828 sunt generalizate în tabel.

Tabel

Distribuirea impozitelor la care erau impuși mazilii din Basarabia în anii 1826-1828*

Categoriile de mazili	1826			1827			1828		
	Numărul de familii	Suma impozitului		Numărul de familii	Suma impozitului		Numărul de familii	Suma impozitului	
		rub.	kop.		rub.	kop.		rub.	kop.
Mazili care trăiau pe pământurile statului	52	1.708	20	53	1741	50	53	1741	50
Mazili care trăiau pe pământurile moșierești și în orașe	2.337	26.758	65	2.343	26.827	35	2.352	26.930	40
În total	2.389	28.446	85	2.396	28.568	85	2.405	28.671	90

* ANRM, F.3, inv.1, d.985, cert. 78, F.7-16, d.1197, cert. 85, f.2-14

Datele tabelului denotă că cca 98% din numărul total de mazili trăiau pe pământurile moșierești, o mare parte – în orașe și doar ceva mai mult de 2% trăiau pe pământurile statului. Mazilii care trăiau pe pământurile statului plăteau însă un impozit mult mai mare (în medie, câte 32 rub. 85 kop. de familie), constituind 6% din suma totală, iar mazilii care trăiau pe pământurile moșierești și în orașe plăteau un impozit mai mic (în medie, câte 11 rub. 45 kop. de familie), constituind 94% din întreaga sumă.

Plata diferitelor impozite și dări a afectat serios situația economică a mazililor și a altor categorii sociale din Basarabia. Ca urmare, creșteau datoriile lor. Spre exemplu, conform registrului fiscal din 1826, mazilii urmau să plătească un impozit în valoare de 28.466 rub. 85 kop., iar datoriile au constituit suma de 7.144 rub. 66 kop. [38].

În anii 20 ai sec. al XIX-lea, datoriile diferitelor categorii sociale din Basarabia, determinate de faptul că acestea nu erau în stare să plătească impozitele și diverse prestații locale, au constituit suma de 4 mil. lei [39].

Ruptașii constituiau ultima categorie privilegiată a populației din Basarabia. Conform Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, ei „...proveneau din rândurile preoțimii..., nu puteau fi supuși pedepselor corporale, fără sentință judecătorească..., achitau în folosul statului impozitul numit *dajdia*, iar la îndeplinirea prestațiilor locale participau de rând cu mazilii. Desetina era încasată de la ei cu anumite facilități, în bază dispozițiilor guvernului moldovenesc; cât privește încasarea *goștinei, vădrăritului și pogonăritului*, ruptașii erau egalați cu țăranii” [40].

Același Regulament determina statutul economic și juridic și al celorlalte categorii sociale – al *negustorilor, mici-burghezilor, breslașilor* și al *oamenilor de la curte*. În Regulament se prevedea că „...negustorilor și micii burghezii li se acordă dreptul comerțului liber, reglementat de normele generale în vigoare în Imperiu” [41]. Vom constata însă că negustorii și mica burghezie nu vor putea beneficia de aceste privilegii, din simplul considerent că în Basarabia nu era aplicată structura de gildă în care erau împărțiți negustorii și mica burghezie din Rusia [42]. Ulterior, aceste prevederi legislative ale Regulamentului referitor la negustori și mica burghezie au fost doar confirmate [43]. Izvoarele de arhivă datate cu anul 1828 atestă că „...în categoria micii burghezii sunt incluși, fără excepție, toți locuitorii orașelor înscrși în listele contribuabililor; deoarece în Basarabia locuitorii nu sunt împărțiți în clase, iar negustorii nu sunt stratificați în gilde, în cadrul acestei stări sociale sunt incluși toți acei care au capitaluri bănești și sunt predispuși de a se ocupa cu comerțul” [44].

Dat fiind că în Basarabia negustorii nu erau stratificați în gilde ca acei din guberniile interne ruse, „...cei ce se ocupau cu comerțul plăteau în vistieria statului acel impozit, care era prevăzut pentru starea socială la care aparținea fiecare din ei..., impozit care nu depășea însă 15 lei pe an” [45]. Prin această facilitare în Basarabia au fost atrași numeroși negustori străini, atât de peste hotare, cât și din guberniile interne ruse. Caracterizând orașul Akkerman, șeful vămilor de control N.Baikov scria în 1813: „...mulți negustori greci, armeni și evrei s-au așezat aici cu traiul, fiind atrași de avantajele așezării geografice a provinciei și practică nu numai comerțul interior, dar și exportă ...diferite produse pentru a le realiza în Odesa și în gubernia Herson” [46].

Documentele de arhivă conțin un bogat și variat material despre negustorii străini și cei din guberniile ucrainene și ruse statorniciți în Basarabia. În rândul acestora se deosebesc, în special, evreii, grecii și armenii [47]. Ei dețineau pozițiile-cheie în comerțul interior și exterior, îndeosebi în capitală, în centrele județene și în orașele-porturi Ismail, Chilia, Reni și Akkerman. Generalul rus Kozacikovski, în raportul „Descriere succintă a Basarabiei”, datat cu 6 martie 1819, scria că „...toate sferele comerțului au fost acaparate de greci și evrei, care i-au oprimat pe moldovenii molatici și ursuzi în speculații, devenind astfel unicii negustori” [48].

O altă categorie din Basarabia erau *oamenii de la curte*, care au fost egalați în drepturi cu cei din guberniile interne ruse.

În categoria *breslașilor* au fost incluși toți slujitorii sătești – livadarii, ciobanii, plugarii, pădurarii, prisăcarii etc. Ei nu intrau în categoria șerbilor, dar urmau să se înțeleagă despre condițiile de muncă cu moșierii [49].

Din categoriile neprivilegiate ale populației basarabene cea mai numeroasă era *țărănimea*. Regulamentul organizării administrative a Basarabiei din 1818 stipula că „...țăranii și coloniștii își păstrează drepturile personale față de proprietarii de pământ în baza principiilor de altădată. Avera lor urmează a fi protejată de Guvernul Regional. Toți țăranii în general, „...care se află atât pe pământurile proprii, cât și pe cele ale statului sau ale stăpânului, urmează să plătească în vistieria statului impozitul denumit *bir* și sunt obligați să îndeplinească prestațiile locale care vor fi stabilite acestor categorii pe teritoriul Basarabiei: pentru întreținerea armatei, a cailor de poștă, a stațiunilor poștale și întreținerea drumurilor publice” [50]. Pentru folosirea pământurilor statului, țăranii plăteau în vistieria statului o *dijmă bănească*, în baza unui contract, încheiat, pe fiecare articol în parte, în timpul unei licitații publice, potrivit obiceiurilor vechi moldovenești: *a)* de la fiecare familie câte un cervoneț [51], iar de la burlaci câte o jumătate de cervoneț; *b)* plata *dijmei* sau a zecea parte din cereale și fân pe care ei le vor recolta și le vor strânge; *c)* prestarea *dijmei*, pentru întreținerea albinelor și porcinelor; *d)* prestarea *vădrăritului*, luat de la fiecare vadră de vin, ce constituia a zecea parte din vinul obținut din struguri sau din fructe; *e)* prestarea *pogonăritului*, pentru cultivarea tutunului [52].

Țăranii care trăiau pe pământuri moșierești la fel erau obligați să plătească în vistieria statului: *goștina* – impozit asupra oilor și caprelor, *desetina* – impozit pentru întreținerea albinelor și porcinelor, *vădrăritul* – impozit luat pentru deținerea viilor și livezilor, *pogonăritul* – impozit pentru cultivarea tutunului. Pentru pământul pe care îl aveau în folosire, țăranii erau nevoiți să muncească și să îndeplinească diferite prestații în folosul proprietarului acestor pământuri [53].

Țiganii erau împărțiți în două categorii: Țiganii care aparțineau statului, aceștia fiind supravegheați nemijlocit de către Guvernul Regional, și Țiganii șerbi, care aparțineau clerului, dvorenimii, boiernașilor, mazililor și negustorilor și care depindeau direct de aceste categorii sociale. Țiganii de stat plăteau în vistieria statului impozitul denumit *dajdia*, în baza hrisoavelor pe care le dețineau. Țiganii care aparțineau persoanelor particulare erau scutiți de toate impozitele, prestațiile și dările – atât de cele de stat, cât și de cele obștești [54].

O categorie aparte o constituiau *evreii*. Ei urmau să plătească toate impozitele de stat și să îndeplinească prestațiile locale la rând cu ceilalți negustori, mici-burghezi și agricultori. Lor însă li se păstrau, în egală măsură, acele privilegii pe care aceștia le-au primit de la domnitorii Moldovei [55].

Evreii erau cunoscuți pe teritoriul Moldovei încă din secolele precedente. Dacă, începând cu anul 1579, evreii beneficiau din partea domnitorilor de anumite privilegii, apoi pe parcursul sec. XVII-XVIII aceștia au fost deseori persecutați și limitați în drepturi din cauza concurenței pe care o făceau negustorilor moldoveni [56].

După anexarea Basarabiei la Rusia, numărul evreilor crește de pe seama imigrării lor din guberniile interne ruse, Polonia, Galiția Austriacă, Țările Române etc. Conform ucazului din 1804, evreii au primit dreptul de a locui în 15 gubernii apusene ale Rusiei. După 1812 Basarabia a fost inclusă în această zonă de influență, de care s-au folosit imediat evreii. A.Zașciuk menționează că în 1816 în Basarabia erau circa 5 mii familii de evrei [57]. Izvoarele de arhivă îi atestă pe evrei în multe așezări din Basarabia. În caracteristica dată localităților Orhei, Telenești, Criuleni, Călărași și Hâncești, din 15 mai 1818, evreii sunt atestați alături de

creștini, greci și armeni [58]. Autoritățile regionale scriau că locuitorii orașului Orhei sunt „...creștini, armeni și evrei care dispun de 300 de locuințe, că în timpul verii numărul lor ajunge până la 600 de persoane, iar în timpul iernii...până la 1.500” [59]. Tot în acest an în Chișinău sunt înregistrate 696 familii de evrei [60].

Evreii din Basarabia, ca și acei din Rusia, erau împărțiți, conform Statutului din 1804, în patru categorii sociale: negustori, meșteșugari, agricultori și starea mic-burgheză (*мещане*), stratificare ce s-a păstrat pe întreg parcursul secolului al XIX-lea. În aceste patru categorii sociale, un loc aparte le revine negustorilor care dețineau un rol important în comerțul Basarabiei. Locul deosebit pe care l-au ocupat negustorii evrei în comerțul interior este reflectat atât în izvoarele de arhivă, cât și în numeroase relatări ale contemporanilor. A. Rozeilon-Soșalski, descriind localitatea Căușeni în anii 1821-1826, scria că comerțul de aici este efectuat, de regulă, de evrei, care cumpără din localitățile bogate ale plasei Căușeni grâu și porumb și îl transportă în cantități mari pentru a-l realiza în porturile Ismail și Reni [61].

Stratificarea socială a evreilor a fost confirmată și de Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 1818. Regulamentul acorda evreilor dreptul de a se ocupa cu comerțul în baza cărților domnești și a diferitelor dispoziții adoptate de administrația imperială ce reglementau comerțul în Basarabia, cu condiția achitării impozitelor de stat și a prestațiilor locale [62].

V.S. Zelenciuk, care s-a ocupat cu studierea populației Basarabiei în sec. al XIX-lea, constată că evreii periodic obțineau pentru sine unele drepturi, dar ulterior, sub presiunea burgheziei comercial-industriale ruse, erau adoptate legi ce limitau activitatea lor intensă comercială [63]. De aceea, legislația referitor la evrei purta un caracter contradictoriu. Ca rezultat, dacă la începutul sec. al XIX-lea evreii aveau dreptul de a se ocupa cu vinificația și de a deține în concesiune cârciumi, în raza locului de trai, la mijlocul sec. al XIX-lea ei sunt deja lipsiți de acest drept [64].

Negustorii evrei, alături de armeni și greci, cauzau mari prejudicii nu numai negustorilor moldoveni aflați în număr mic, dar și populației de la sate și orașe, de la care procurau diferite mărfuri și produse alimentare. Generalul rus Kozacikovski scria în această privință în martie 1819 în raportul „Descrierea succintă a Basarabiei” că „...toate sferele comerțului au fost acaparate de greci și evrei care i-au oprimat pe moldovenii molatici și ursuzi în speculații, devenind astfel unicii negustori” [65]. Despre atitudinea evreilor, grecilor și armenilor față de comerț putem judeca după același raport al generalului Kozacikovski, care, expunându-și părerea asupra asigurării armatei ruse cu pâine, atenționa organele centrale că „...trebuie neapărat să fie evitate orice relații cu evreii care sunt avizi, lacomi și foarte mult prigonesc poporul amăgindu-l la cântar” [66].

Prin urmare, pentru a-și putea păstra stăpânirea în teritoriul nou-anexat, țarismul a folosit mijloacele deja cunoscute de dezlocuire a națiunii titulare, folosite pe larg la periferiile naționale ale Imperiului Rus – schimbarea structurii demografice prin colonizarea pământurilor cu neamuri străine – ruși, ucraineni, bulgari, găgăuzi, germani, greci, armeni, evrei ș.a.; deznaționalizarea românilor basarabeni – rusificarea prin învățământ, administrație de stat, politică a populației dispersate; înstrăinarea valorilor spirituale ale neamului și pregătirea unei elite cosmopolite, bazată pe un alt sistem de valori, străine neamului românesc etc. Drept rezultat, consecințele nefaste ale Tratatului de la București s-au manifestat pe parcursul întregii perioade de stăpânire țaristă, urmările cauzate de trunchierea Țării și dezmembrarea poporului făcându-se simțite și astăzi.

Un exemplu elocvent, în acest sens, ne poate servi și politica socială a țarismului în Basarabia. Una dintre cheile realizării acestei politici, care s-a manifestat destul de pronunțat chiar în primii ani după anexare, i-a revenit poziției țarismului față de diferite categorii sociale ale populației, în special prin susținerea proprietarilor laici și eclesiastici, acordarea de proprietăți funciare dvorenimii ruse, colonizarea intensă a teritoriului etc., care, la rândul său, a generat un șir de proteste și revendicări ale țăranilor și orășenilor față de acest regim.

Referințe:

1. Гросул Я.С., Будак И.Г. Очерки истории народного хозяйства Бессарабии. 1812-1861 гг. - Кишинев, 1967, с.36-39.
2. Bugeacul împreună cu raialele turcești Bender, Akkerman, Chilia și Ismail constituiau provincia *Basarabia*. Despre istoria denumirii oficiale a provinciei anexate de Imperiul Rus la 1812, *a se vedea* mai detaliat: Poștarencu Dinu. Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus. - Chișinău, 2006, p.40-43.

3. Arbure Zamfir C. Basarabia în secolul XIX. (Note și comentarii de Ion și Tatiana Varta). - Chișinău, 2001, p.88; Purici Ștefan. Introducere în istoria Basarabiei. - Suceava, 2006, p.12.
4. Устав образования Бессарабской области 1818 г., предисловие, с.2.
5. Ibidem.
6. Ibidem, p.1.
7. Ibidem, p.16.
8. Ibidem, p.17.
9. AISR, F. 379, inv. 2, d. 11, f. 160-160 verso.
10. Ibidem.
11. Tomuleț Valentin. Unele probleme de controversă privind dezvoltarea social-economică a Basarabiei (anii 1812-1868) în istoriografia sovietică moldovenească // Probleme actuale ale istoriei naționale și universale. - Chișinău, 1992, p.174.
12. Despre condițiile împrumutării cu pământ în sudul Basarabiei a contelui Nesselrode a se consulta mai amănunțit AISR, F. 379, inv. 2, d. 11, f. 44 verso-47 verso.
13. Ciachir Nicolae. Basarabia sub stăpânire țaristă (1812-1917). - București, 1992, p.22.
14. ANRM, F. 6, inv. 2, d. 193, f.4.
15. AISR, F. 379, inv. 2, d. 11, f. 68-68 verso.
16. Ibidem, f. 112.
17. Ibidem, f. 112-112 verso, 160 verso.
18. Корнилович А. Статистическое описание Бессарабии, собственно так-называемой, или Буджака, с приложением генерального плана сего края, составленного при гражданской съемке Бессарабии комиссией, производившей размежевание земель на участки с 1822 по 1828 г. - Аккерман, 1899, с.18.
19. Poștarencu Dinu. Procesul intentat fără temei de către autoritățile ruse împotriva proprietarilor de moșii din fosta fâșie a „celor 2 ceasuri” // In memoriam professoris Mihail Muntean: Studii de istorie modernă. - Chișinău, 2003, p.39.
20. ANRM, F. 1, inv.1, d. 3728, f. 34-44.
21. Ibidem, F. 5, inv.1, d. 135, cert. 12, f. 1-3.
22. Ibidem, F. 2. inv.1, d. 1199, f. 4 verso, 14.
23. Ibidem, f. 14 verso.
24. Ibidem, f. 14; Instituții feudale din Țările Române: Dicționar. - București, 1988, p.54.
25. Устав образования Бессарабской области 1818 г., с.17.
26. Ibidem, p.17-18.
27. Ibidem, p.18.
28. **Dajdie** – impozit de stat, la care erau impuși, până în anul 1825, doar mazilii, ruțașii și țiganii: fiecare familie de mazil plătea câte 14 lei, ruțașii și țiganii – 15 lei anual; până în 1839 – câte 9 rub. 35 kop. asignații. Burlacii plăteau jumătate din sumă. (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).
29. **Goștină** – taxă anuală asupra oilor și caprelor. A continuat să existe în Basarabia până în 1825, după obiceiul moldovenesc, și constituia câte 4 $\frac{1}{3}$ parale pentru fiecare, la care erau impuși toți locuitorii. În 1821, goștina constituia în Basarabia 127 010 lei și 3 parale. (ANRM, F. 3, inv. 3, d. 747, f. 26 verso; AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso). De această taxă erau scutiți: clerul, nobilii, funcționarii în serviciu, căpitani de darabani și căpitani de lefegii, în baza „obiceiului moldovenesc”, și diferite categorii sociale care au primit, până la 1 aprilie 1812, cetățenia rusă, prezentând acte domnești și alte documente care confirmau dreptul de a beneficia de privilegii. (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1320, f. 4-4 verso).
30. **Vădrărit** – dare asupra vinului în Moldova (sec. XVIII-XIX), înființată de Antioh Cantemir (1705-1707), care „a făcut obicei în țară, care n-au mai fost, câte doi bani de vadră de vin”. La 1763 vădrăritul crescuse la 8 bani de vadră, iar la 1795 – la 12 bani vechi de vadră. De plata acestei dări erau exonerate îndeosebi treptele superioare ale boierimii și clerul. (Instituții feudale din Țările Române: Dicționar. - București, 1988, p.494-495).
31. **Pogonărit** – taxă de stat încasată pentru cultivarea tutunului, egală cu 1,5 lei (ulterior câte 2 lei 20 de parale) de la fiecare pogon (1/4 desetine) (AISR, F. 379, inv.2, d. 12, f. 22). În anul 1812 această taxă a fost încasată, în exclusivitate, de guvernul moldovenesc. În anii 1813-1815, taxa pogonăritului, încasată în Basarabia a constituit 11850 lei (AISR, F. 1308, inv. 1, d. 8, f. 206 verso-207). De plata pogonăritului erau scutiți dvorenii, clerul și coloniștii (ANRM, F. 3, inv. 1, d. 1320, f. 8-8 verso). Ca și deseatina, pogonăritul era dat în concesiune. Această taxă a existat până în anul 1825.
32. **Desetină** – cota dintr-un produs, prelevată cu titlu de dare. La început, desetina și-a păstrat sensul etimologic de 1/10 din produsul impozabil; mai târziu, termenul și-a lărgit sensul, indicând orice dare, independent de quantum. (Instituții feudale din Țările Române: Dicționar, p.149). În Basarabia, *desetina* sau *dijma* constituia impozitul la care erau supuși toți contribuabilii (AISR, F. 560, inv. 4, d. 248, f. 4-4 verso) și locuitorii de pe pământurile de sud ale

- Basarabiei, care se aflau în proprietatea statului și care se ocupau cu creșterea animalelor și agricultura, iar produsele agricole colectate în formă naturală erau comercializate, cu permisiunea Administrației Regionale, la prezentarea Direcției Financiare, prin intermediul administrației locale, iar banii obținuți erau vărsați în vistieria statului. De percepția acestui impozit erau scutiți nobilii, preoțimea și unele categorii privilegiate de mazili. (AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 65 verso-66). Conform altor izvoare, *desetina* constituia impozitul la care erau supuși locuitorii pentru fiecare stup de albine și fiecare porc și constituia câte 8 parale. (AISR, F. 379, inv. 2, d. 12, f. 21 verso).
33. Ibidem.
 34. ANRM, F. 134, inv. 1, d. 71, f. 44-46. Ulterior, în baza dispozițiilor Consiliului de Stat din 1836 și 1847, mazilii, spre deosebire de țărani și țărani de stat, beneficiau de unele privilegii: erau scutiți de impozitele personale, aveau dreptul de a se înscrie în serviciul de stat: militar sau civil, dar cu acea diferență că aveau dreptul la serviciul civil doar în cadrul Basarabiei; ei aveau dreptul de a-și alege din rândurile lor căpetenii, numiți *căpitani de mazil*, în acele districte, unde locuiau de la 100 până la 150 familii de mazili. Izvorul atestă că aceștia erau subordonați mareșalului dvorenimii (ANRM, F.3, inv.2, d.214, cert.18, f.157-181; F.134, inv.1, d. 71, f. 44-46).
 35. ANRM, F. 3, inv.1, d. 1197, cert. 85, f. 2-14.
 36. Ibidem, d. 47, cert. 7, f. 171-178.
 37. Ulterior, suma impozitelor a crescut. Mazilii care trăiau în orașe și pe pământurile moșierești plăteau impozitul de stat numit dajdie: de la fiecare familie câte 9 rub. 35 kop. și dijma – 2 rub. 10 kop., suma totală constituind 11 rub. 45 kop. Mazilii care trăiau pe pământurile statului erau impuși la aceleași impozite ca și țărani de stat: dajdia – 9 rub. 35 kop. și dijma – 23 rub. 50 kop.
 38. ANRM, F. 3, inv. 1, d. 774, f. 131-132.
 39. Ibidem, d. 47, cert. 7, f. 171-178.
 40. Устав образования Бессарабской области 1818 г., с.18-19.
 41. Ibidem, p.19.
 42. Mai amănunțit, *a se vedea*: Tomuleț Valentin. Politica comercial-vamală a țarismului în Basarabia și influența ei asupra constituirii burgheziei comerciale (1812-1868). - Chișinău, 2002, p.226-258.
 43. În decizia Consiliului Regional din 1836 se menționa că la cele prevăzute în Statutul din 1818 referitor la aceste două categorii sociale „...nu se mai poate adăuga nimic” (ANRM, F. 3, d. 214, cert. 18, f. 157-181).
 44. ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1199, f. 4-4 verso.
 45. AISR, F. 560, inv. 4, d. 402, f. 22-22 verso.
 46. Ibidem, F. 19, inv. 3, d. 129, f. 222.
 47. Tomuleț Valentin. Activitatea comercială a negustorilor armeni în Basarabia în prima treime a sec. al XIX-lea // Tiragetia. Anuarul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Anuar IV-V. - Chișinău, 1997, p.239-250; Idem. Burghezia evreiască din Basarabia sub raport îndeletnicitar (în baza datelor statistice inedite din 1858) // Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumane”. - Chișinău, 1998, p.73-80; Idem. Influența activității comerciale a negustorilor evrei asupra evoluției stărilor mijlocii din Basarabia (anii 1812-1868) // Simpoziul Profesorilor. Seria „Istorie”. Materialele Sesiunii științifice din 4-5 mai 2001. - Chișinău, 2001, p.47-53.
 48. AIMS, F. AM, inv. 182^a, cert. 7, f. 12.
 49. Ulterior, la bază va fi pus Regulamentul din 1834 despre țărani din Basarabia (ANRM, F. 3, d. 214, cert. 18, f. 157-181).
 50. Устав образования Бессарабской области 1818 г., с.19.
 51. *Cervonefi* – este vorba, probabil, de ducații olandezi care circulau în Basarabia.
 52. Устав образования Бессарабской области 1818 г., с.19-19 verso.
 53. Ibidem, p.20.
 54. Ibidem, p.20-21.
 55. Ibidem, p. 21.
 56. Берг Л.С. Бессарабия. Страна – люди – хозяйство. - Кишинев, 1993, с.119.
 57. Зашук А.И. Этнография Бессарабской области // ЗООИД. - Одесса, 1863, т.V, с.325.
 58. ANRM, F. 5, inv. 2, d. 743, f. 35-36 verso.
 59. Ibidem, f. 35.
 60. Ibidem, F. 75, inv. 1, d. 57, f. 82.
 61. AIMS, F. AMȘ, d. 18589, p. I, f. 245.
 62. ПСЗРИ, Собр. I, т. XXXV, 1818. – СПб., 1830, №27357, с.231.
 63. Зеленчук В.С. Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. - Кишинев, 1979, с.203.
 64. Урусов С.Д. Записки губернатора. - Кишинев, 1903-1904. - Москва, 1907, с.296.
 65. AIMS, F. AM, inv. 182^a, cert. 7, f. 12.
 66. Ibidem, f. 22-23 verso.

Prezentat la 21.01.2008